

АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ БУГУ АДЫРЛАРЫН

ТОДАРГАЙ УДУРТУР

аждыды багай организааында, социалистик чарыштын херен тодаргай удуртулга-биде хандырбаанында дээрин илеткелчи ыткан.

Партия райкомунун бйрозунун ажалында удуртулганын кампанейжи методу колдан турганынын тунне-лиде улетуп, тулут болган транспорт ажыдарын чаксы, куска хову ажыдарынын уезинде киченейген дашкырап турган.

Районун колхозтары болган советхотары келе ажал-агий продуктуларын бдурерини буту-ле бар курдарларын ам-даа четке ажалга-вайн турарлар. Тарыга шедерини структуралык чегерилге единичанын талазы-биде бистин хереглени-висти долдур хандырбайн турар.

Чикээлээрге, СЭКП-нин ХХII съезди атыг колхозтун бугу малынга 5950 тонна чегерилге единичанын негеттерин турган болза, эртен чыдын ол колхоз тарыга шедерини чыгыс 3551 тонна чегерилге единичанын алган. Илгит чикетер еске-даа ажал-агийларга бар.

Илгит кукуруза, чочак-тара, чигер себелээш илгит мал чечин кукурузанын бдурерини улам көвүдери, тарыга шедерини структуралык ам-даа эде көвүрү чугула. Эртен чыдын тарыга тарынын джугула 1961 чылдаадыннан куду болган.

«Большевик» колхоз тектар бдур-зунден 15 центер ап турда, СЭКП-нин ХХII съездин атыг колхоз чугу-ле 8 центерин алган. «Большевик» колхоз тарыга шедерини структуралык үнденин-биде эде көргөн болган куду джугуту кукурузанын шедун кызмын. Эртен чыл-биде деннээрге кызыл-тастын шедун 65 хуу, кукурузанын 2 катан калы барган. Ол колхоз 7928 центер тарынын чугула кызыл-тастын шедун калбарында немей алган. Колхоз сортуу урезинерин тарып, тарыны чакыр норманын, хуусаларын шын сагып, тарда үтүп өгөлөн турда илгиттерини кылмып турар.

Бо бугу чептестер болза, партия райкомунун, эге органиацияларын талазында партияж-политикти болган партияж-органиастык ажалдарын келе илчилерини ортунагы иракта чептес чорудуу тарымын туннеликте бар болу турарын деп илеткелче деннээрле, бо талазы-биде тодаргай фактыларын көргүскөн болган районун партия органиацияларынын мурнуна турар сорулгаарын тодаркаткан.

Илеткелчи талазы-биде санал-шүгүмчүлөөр эргелен. Дечин атыг колхозтун партия органиацияларынын секретары эш Борбай-оол бир дугаарында сес алган, колхозта партия органиацияларынын агитация-массалык ажалдарын канчаар органиастан келгенини дуржулгазын чугаалаш, бо талазы-биде ам-даа чедир кылдырмаан ажалдарын партия органиацияларынын талазында канчаар ботандырып чорудар деп турарын чугаалаган.

Колхоз-совхозтарын Чен-Хемчик эргелелинде комсомолчуларын болаш аныктарын кылмып чоруткан ажалдарын дугайын аныктарын агадешкинин ВЛКСМ обкомунун комсоргу эш Кой-оол мед-делешаан, техника өрөжин турар бөлүмнөрдө көргүзүп материалдарын чедешпейн турарын, партия райкомунун талазында колхозчуларын, советхотар ажалдакчыларын зооветеринарлыг өрөдилгезин тодаргай удуртуп, контролдойайн, чугула сан-туялар чымыр-биде өйлежин турарын шыгыты шүгүмчүлөөн.

Автоарктын 30 хууу артык кезектери тывылбас, эрги жарканын машиналары болуп турарынын оларын уаза-ларга трелин турарын, Чалаана хоорайга автовокзалды турарынын, автошканын салбырын Чалаана тургузарынын эргежок чугулазын АТК начальнигы эш Ванюков чугаалаган.

Автовокзал болган автошкола дугайында эш Ванюковтун саналын «Сут-Хел» советхотун парком секретары эш Лопсан-Серен деткичи, суг чок чегерилге кудук казар дугайында чарган керөөренин суг ажал-агий чегерилге кулестейн турарын шүгүмчүлөөн. Ол илгит шугарыга системазын септеп, ажал-агий чегерилге чугула техника-биде хандырбайн турарында советхотун чептестер тарынын бот-уези 6 рубль 70 копеек чедир турарын ол чугаалаган.

«Сельхозтехника» Чадаана салбырын талазында мал ажалды механизастаар ажалды шыла-жыр эргежок оожум болган багай шынарды чорудуу турарын «Искра» колхозтун даргазы эш Доктугу, «Большевик» колхозтун даргазы эш Шугула, «Чыраа-Бажи» советхотун парком секретары эш Хуанжылар олар чедир-биде шүгүмчүлөөн.

Колхозту кадрлар-биде бжыкчаларын орунга райкомун болган колхоз-советхотарын бдурерге эргелелин талазында колхозтун чамлык кадрларын «кудалап» ап турарын СЭКП-нин ХХII съездин атыг колхозтун даргазы эш Комбудай шын шүгүмчүлөөн.

Санал берген элөөн хей делегаттар районун чамлык дөвискеринде эмнеге хандырбагызын багайын, култура өлгүлеринын болган сажы органиацияларынын ажалында чептестерин илелерди, оларын улту-туктуларын шыгыты шүгүмчүлөөн.

Чугаалашкан айтырыгын талазы-биде тускай доктаалды конференция хулаас алган.

Конференция Чен-Хемчиктин партия-комитетинин удуртуу составын сонгалган. Комитеттин бирги органиастыг пленуму районун партия комитетинин секретары эш Д. Б. Ондарын, секретарынын ораалчыларын эштер М. А. Данилов, Т. З. Сени оларын сонгалган.

С. ПАВУ, бистин корреспондентивис.

ЭШТЕР МАЛЧЫНАР! СОЦИАЛИСТИГ ХУЛЭЭЛГЕНИН КУУСЕЛДЕЗИН АМДЫГААШТАН ЭГЕЛЭЭЛИНЕР!

Сөзүн ээлээннер

Барын-Хемчик районун «Кара-Хел» келе ажал-агий артелинин Кула-Аскыр сүт-бараан фермазынын ажалдакчылары эртен чыдын илгитте бода малдын санын 980, оон илгитте тургун инектерин 360, оон чедирин, чус инектен-не 85 бызааларын өстүрүп алганын, инек санын-и-биде 1200 кг сүтү саары, ниятин-и-биде 130 тонна сүтү бдурерин, оон илгиттен 95 тонна сүтү курунеге саарын хулааган турган.

Олар сөзүгө эе болур даш чугу-күлүг-даа ажалдаан, илгитанган сөзүн ээлеп-даа шылаан: бода малдын саны 1030 баш болган, кыс инектерин 372 чедирген, чус инек бургузунен 90 бызааны өстүрүп алган, инек санында 1233 кг сүтү саткан, ниятин-и-биде 149 муна ажалы кг сүтү бдурерин, курунеге 129 муна ажалы килограммын саткан.

Социалистик чарыштын мурнакчылары илелер. Оларын аралында Тыва АССР-нин Дээди Советинин депутаты Антонина Хомутку, саанчылар Хомутку Серенмаа, Хертек Чамдыл, Хертек, Сенденмаа, Хертек Долума болган Хертек Сайын олар илгит бургузунен — 1300 кг чедир сүтү саап, чарышка алган хулаа-гезин куусеткенер.

Хертек Байыч биле Күжүгет Сагар олар мыймыгы бода малды уел-герлик каарын келгенер. Эш Балчыр чыл бурдуе кыштаглашкыга эки белекчилег укуражын, болуун күжү-биле чыл санында-ла 40 ажалы тонна снгенин белекпей ап турар. Эш Сагды чылымда-ла курунеге джужаар шарыларын семирти азырап турар. Амгы үеде оон кыштаглашкы турар хунажынарнын күжү семис-шымырак. Бызаа ажаакчызы Хертек Даштын кызымак ажалын бызаа-ла мактааа чогур. Оон ажаал кадарган бызаалары чыл бурдуе чидирг чокка өзүп-лоругуп келген. Ол амгы үеде 50 бызаа кирер чаа кажааны боду тулуп турар.

Ол ферманын коллективин чедир чылым бешки чылымда куш-ажык чедиринерини улам өстүрөт деп шиптирлөөн. Илгитанган саанчы бургуу социалистик хулаагелерин алган.

— Чаш бызаалары бурун ажаап алыр, 170 тонна сүтү бдурер болган, инек бургузунен 1100—1300 кг чедир сүтү саап алыр—деп илгит хулаагелери ферма ажалдакчылары алган.

Х. ДОЙНУН, ферма эргелекчиси.

Чедишкенин кууседир дээш

«Барлык» советхотун Аксы-Барык салбырын малчынарны эртен чыдын СЭКП ТК-нын март Пленумунун шиптирлерин амдыралга ботандырап даш бугу-уаусчу чарышка багай эвес кирешин. Салбыр мал өстүреринин чыл панын 107 хуу куусеткен, курунеге 140 тонна сүтү, 24 тонна дукту болган 200 тонна ээтти салып, ол талазы-биде шугуу планнарын ажалы куусеткен.

Мал кыштагладышыкында ноябрынын 1-ге чедир бурун белек-кенин апкан турган: хойжуларын кыштагаларына хойуну 35, хураганын 47 кажааларын чыгылап белек-көн, оон илгитте 1200 хой кирер 3, хураганнарын 7 чаа кажааларын немей туткулаан. Мыймыгы бода малдын сес коданырыга болган дарт сүт-бараан фермазынын инектин 11, бызааларын 6 кажааларын септеп белеккен. Чаш бызаалар ажаар чылым кажааларын 6 печкаларын кылган. Мал чечин кыштагаларга сөртүп чедирген.

Шак илгит белекчелин ажалында малдын амгы үеде кыштан турары эки. Баштай терен 1039 хойларын бугу хураганнарын менди ажаап алдыган. Фермаларга чаа теритутунген 12 бызаалар база-ла өки доругуп турар.

Кыштагаларга мал чегерин чедирери ам-даа ургуткулашкан. Ол ажалга «ДТ-54»-ийи, «Беларусь» деп бир тракторларын, 2 автомашиналарын бжыкпаан. Оларын-биде малчынарнын оттулар илгит база сөртүп берип турар.

Салбырын малчынарны чаа чылда социалистик чарыштын бединен хулаагелерин алган, оон чедириникин кууселделери даш кызымак ажаллап турарлар.

М. ЧУДУМ, салбыр эргелекчиси.

радып база амнеп турар. Оон илгит мал зарын тамырынын бдурин билгилеринге малчынарны ол өрө-дил турар.

Эш Шагыр-оол чугула мал амнеп хулаагелерин кууседиринге кызыгаар-латтынмай, малчынар ортузунга килжизилге ажалын база чорудуу, оларга солун белекдарын ургутуу кылмы берип чорудуу.

Б. ХУРЕН-ООЛ, колхозта комсомол органиациязынын секретары.

Саглынын хойжулары

Өвүрүн «Кызыл туз» Бээр ажал-агий артелинин Теректиге хойжу бригадында кой мал массалык-биде төрүп өгөлөн. Бригадир хойжу О. Карыма баштай төрөөн 105 хойларынын 108 хураганнарын менди ажаап алган. Кыш-даа тур. Малдын кужу күсүк хөөрө. Шы-чалаа-даа бригадир эш Карыма малчынарнын харысалганын белиди, оларын «джугуту» эки ажаап алгырычте органиастап турар. Хойжуларын аралында Балчын-Дараа 125, Болдай-оол 105. Ныйын 30 хураганнарын чидирг чокка ажаап алганар.

Бо бригада бригадалар аразында шиптир Кызыл тукуту болууда салбас даш, СЭКП ТК-нын ноябрь Пленумунун шиптирлерин чедир-кенин кууседир даш улам сорук кирешиникин ажаллап турар.

Малчынарнын илгит белекчелери бар: калбак хереглелери барааннарын малчынарга кеп сажыларын, бригада төвүде кызыл бдуруга кино, концерт көргүзгөн органиастарын, почта чедирлени экижидерин негеп турарлар.

О. ДАДАР-ООЛ.

Хулээп алырынга белен

Улуг-Хем районун «Күш-ажыктын хосту» колхозунун Эйлиг-Хем участогунда бот-оруга-чарыгалыг хойжу бригада малдын чаш талы хулаап алырынга эки белеккенер. Хураганнар кажаалары шадга-ла септеттинген. Малдын чидер чечин кыштагаларга чедир кылдыр сөрткөн.

Бригадада ниятин-биде 3369 баш шөөр мал бар, оон илгитте 1669 хой ам төрүрү. Мыда хойлар амдылында төрүп өгөлөнөт. Хойжулар 100 хойга онаштыр 95 хураганмы бо чыдын алдырын хулаагетин. Т. БУРГУЗЗНН.

Корреспондентинин чораан черинге

КЫШТАГДА ААЛГА

— Моон илгит чадаг басып үер-бис, кадыр-ла чер эвес бе!—деш, ол илгит кадыр-кадыр мөстөр аразында кым деп хойжуну чурт-тап ораын эки билер, манда бо кы-жын бенин каш-лаа келген чөлөөчк, анымак эр кызаа тереп, бисти эерт-көп өзүлөт.

Шынап-ла, элөөн кадыр. Дөө ил-де, бажында дичгыштарлык сүвүр теиден ак-ак өшкүлөр шугагылап алап, чугу бергенгип басып тур-дур. Оон сонда — каларчымы. Ол даангымы-биде бирде бодуну бургулаар дүргөн шипчээшкенин доктады каап, бирде дедир өрү каш басып кылдыра иттинин каап, эрес-шоода басып кел чор.

Улуг-Хем районда «Күш-ажыктын хосту» колхозтун Эйлиг-Хемде ангор өшкү кадарчымы Кыргыз Шагыр ол-дур.

— Соулуга мактадып-даа, шү-гүмчүлөдүп-даа пат болган өшкүлөр болгай-аан бо—деп, Кыргыз арай дил-им эвес чугаалады.

— Каян? Чуге?..

Бистин салган илгит айтыр-дарымыс малчын-биде хөөрөжилгези улам-на ханаладыккан.

— Эртен чылым март үезинде манда «Шын» солундан бир кор-респондент келгеш барган чүе, оон сонда бистин колхозтун даргаары бо ангор өшкүлөр даш элөөн-не хулаагетер илгит.—деш, Кыргыз

дик хулаагелерин ап, моон сонгаар мурнуудаагызында-даа бедин кер-гүзгүлери чедир алдырын хулааган турар. Бодуну колхозунда ажал-херетин, илгитке мал ажалын механизастаар дугайында ол мынчаар чугаалап турар:

— Бистин фермазын «өлөчкө» хевирин сажыларын органиастаар дугайында дилгени нолхоз баштаар чегеринг иш уаа кирешиниссе-даа, бистин дилгези мынчага чедир хандыртынмаан. Амгы үеде фермада сел-тенгенинин хараазында, чаа тер-рэн илгиттерин чум харлыг чегер-ле сүрүп турар. Сиген тып чидир даш алаан кезип чорашып келген илгиттерин сүлү кызырып турар. Эске чептестер база бар. Бруцел-лестан аразын инек фермазында 200 ажалы баш инек кажаа чентуу хараазында доң хар кырында хонуп турарын көргөш, илгитин сеткил-сарымы хайныгып кезер.

Мурнуу чылдарда инек бургузун-ден 1200 кг сүтү саап ап келген болгаш эртен чылым бир инектен 1050 кг сүт саап алып хулаагезин октябрь 1-де-ле ажалы кууседирген. Куш-ажылга, өрөдилгеге кезээде мурнуу одуругга чорудуу анда чылаач болу берген. Ол ам ажалда-вышаан аныктарнын нежезини шол-олазында чедириникин өрөжини тур-дур.

Саарбай Натпит саанчынын ат-ал-дарын өзүлүп үнөпөп, ажал даш хайныгып, хып чоруду илгиттерин бирриси. Бо чылым ол сүт саал-даны илгиттеринин талазы-биде бе-

А. НУГУУРАН.

ХАМ-СЫРАДАН ЧУГААЛАП ТУР

Бистин Хам-Сыра чус-чус кило-метрлерде шөйлү чоруткулаан ар-га-эимнеринг, санал чептес хөдөр, хемнеринг, аң-мен, балык болган кат-чимис талазы-биде Токуза эки байлак чедеринин бирөөн. Манда кооперациянын анымыр-тивын ажал-агийын тургусканында бээр элөөн каш чылдар арктан. Ол үенин дугузунда бистин ажал-агийын-висти тыншчылары өлүк белектелин, балык туудун чылдан чылче улам көвүдетишкан. Төрөн чуртунга оон мун рубльдин «чымак алдынын» болган еске-даа ажал-агийларын берип, комунан тургузушкунуну херөөнге боттарынын улуг-хууун шыдаар шаа-биле кирип келгенер.

Белекчөөн алу, туткан балык болган еске-даа ажал-агийлар-биде бистин ажалынысты кемчери билдирет. Бо чылым бис өлүк ты-выкын эртен чылдаадынна куду-лаулайы барып болур турган бис. Илгитке Токузуну бугу дөвискээр-ыгып, Хам-Сыра тайгаларында бо чылым кат-чимис, тоорук-туу джугуу багай болуп, алу ан-арынын «джугуу» база шоолуг эвес болган. Оон уламдан бис 1962 чылда «чымак алдынын» белекче планын чугула 44,3 хуу күтүсүлүп, куруне мурнууга уау-уау өрөдиг артыкчыны минир керек. Бистин кемир, дөвискеринде балык хей. Эртен чылым 65 тонна балык тулар планын турган, 68,5 тонна-ын тулуп, онаалгырычы ажалы куу-седип шыдаан бис. Ол балыктын хей кезин каларгы, ак-балык, бел, мыйыт илгит балык шынарды бжык-талып болган. Илгит-даа республи-калык ажалы чондарынын хере-глелин ол канчап-да хандыртып шыдаас дээрин деннээрле чогур.

Өлүк тыншыкын, балык тулуду-еун талазы-биде бисте мурнакчылар база элөөн өзүп турар. Оларын шиптерин илгитке Балдан болган коммунест Шугуре, оон калайы Одок илгиташ сурагалыг тыншык-дарын онаалп деннээрлер чугула. Эш Шугуре калайы-биле кады куу-сеге өгөлөн дөвискер төнүзүгө чедир 50 чыгым илгит, 2 тоннадан ажал балыкы белекпей, Төрөн чуртка бергенер. Ол илгиташ сурагалыг аң-чы эш Балдан чаксаан 30 ажалы илгит өдүргөн.

Бистин тыншчыларымыс 1963 чылдын өлүк белекче планын чедириникин кууседир даш чылым баштайгы кварталында өгөлөн шынгы-гы деннээрле ургутулаан турарлар. Амдылында тайгаларда 42 аң-

чалар чоруп турар, оларын баш-кымыс февраль 10-нун бегинде өп келер. Мындагы медза-биле алыр-га, олар 40 ажалы кишти өдүргөн болуп турар. Дериж-Халун балык туудуна 23 кишти доктаамал ажал-дап турар болган олар каш-ла то-нукта 10 тонна балыкты туткан.

Хам-Сырадын тынш ажал-агийында 7 коммунест, 13 комсомолчулар ажалдап турар. Олар сан талазы-биде эөөш болза-даа бдурерилге мурнакчы ролду көр-гүзүп, тынш ажалынын планын онаалгаларын кууседиринче масса-ын эки мобилдестап турарлар. Бу-дуреленин мурнакчылары, тайга-дын маалдырлыг кижилерин бисте эрөөш эвес. Илгитчара оларын кы-намчалыг белекчелерин турган, партия хулаагелерини шилип алгы-рычы кичөөнгей сабаын келген-висти уау частырымыс ол. Ам үеде бдурерилгени 4 он эки ки-жилери партияга кирери-биле белек-кенин турар.

Калды-даа бдурерилгени ажалы-нын чедириникин болуу анда пар-тия удуртулганын деннелгенин шугуу хаммааржыр дээр дугайында СЭКП ТК-нын ноябрь Пленумунун шиптирлерин удуртулга бдурерилгенин бистин парторганиастаа болуун ажалы эде тургузуп, масса орту-зунга партияж-органиастыг, пар-тияж-политиктиг ажалды күтсө-диреринг тодаргай кемчелерин ажалдан кылган, оларын ботта-нылгагычычте өгөлөн кирген.

Илгит-ла-да бистин ажалыныста чептестер ам-даа дыкта хей. Илгит-ка-чимис, мөөгү чымдыдын кончуг багай органиастап, планын онаал-галдарынысты ургутуу чедир куу-седиле келген бис. Белекчөөн балы-кынысты элөөн хей кезин амгыда чедир сөртүп албанымыс-биле хей-хей тонна балык халдар сана чыттынмаан.

Анымыр-тивын ажал-агийын ажалында чептестерини хей кезин бистин бодуну стунуурууу, ажал-агийы эвес чорутууууу уламы-биде болууну турар болбайнаан. Оон укурунда бисти шүгүмчүлөп чедирери-лаа чеп, бисте негелдени шиптирлерин-лаа албан — амгы үенин негелдени илгит.

Хам-Сыра илгиташ ол хире ирак, харылаа талазы-биде берге чеп бистин республикада ховор боор. Ил-гитчара ол хире ирак чедир ажал-дап, чуртап турар ажалы чон даш шындаа салгып салышымын уау болду дег. Ажалы чонун мате-

риал-культуруг хереглелери чогур-туу-биле хандыртынын, ажалдары-нга таарымчалыг байдал тургустунан тууду, оларын бдурерилгенин чедириникин угадыр алаар. Бо талазы-биде бисте элөөн бергелөөш-кишнер бар.

Ирактын Хам-Сырада аңчылар, балыкчыларын 300 чыгым өр-бүдөлө-ри чуртап турар, а оларын мате-риалды болган культуруг негелде-лерини хандыртылганы иракта чеп-тес. Аш-чөм барааннары, таакын, шай, өтүгү-чым, керосин, саван кон-чуг ховор чедиритини, үзүткеленин болганчок-ла тааркып турар. Илгитчара бистин дорт хаммааржыр турарымыс эш Бүлөгичевке удур-ган республиканын хереглелерин элөөн-ла, Токузун район органи-ациялары-даа бо дугайында та кан-чаар болуп турар чүе, биске блд-дынма.

Культуруг негелделери «ханды-рып турарынын» дугайын чугаала-ры бенин берге-лир. Бистин хунду-лур артистерини хам-сырачылар кажаан-да көрүп көрбөс, а оларын биске оода-ла чангыс уаа аалдап келерин ажаж-ла күзөнтүг. Бисте бу-рун дерижиг эки клуб бар. Анда аңчылар, балыкчылар культуругу-биле джытагышсаарын күзөп турар, а ону эки органиастап шыламык-ле килжи бисте чок. Культура-мас-талык ажалды уаурутуп тускай эр-тежин килжини бисте чорудуу бөөр дугайында бистин хей уаа негел-десис мынчага канды-даа тунеа чок арктан, ам кыпта-даа илгит кы-лым ажалы тынштастан бис.

Бистин аңчыларымыс, балыкчы-ларымыс хун бурунун амдыралында ажаж чылым каап турар: радиову-са да чок, өзүлүг-ла дузей-ток бис, а ол дугайында жеке диле кирбөөн дээр. Республиканын Министрлер Чувелелинин доктаалын өзүлүг-ле бистин Хам-Сырага почтаны самолөт-биле негелдеа ийи уаа чедирер удуратуп турган, а Кызылдын аэр-порту агаар-бойдуз баксыраагынга шампазан, почта чедирилгенин чам-алыкта каш-каш негелде чедир үзү-келерин турар.

Бистин бо болган еске-даа негел-де илгиттерини моон сонгаар эки өрө-нөп көрүп, тайга чедир өвөт кижилер бистин даш чогур са-гып салышыкын илелерин рес-публика болган район органиаста-ларында «Шыны» дамчытыр ба-за катан илгит түр бис.

А. САМУУ, Хам-Сырада партия эге органиациязынын секретары.

Монгуш Ошку-Саар бичкизилден-не фермага чедир келгилээр, саанчыларын инек саарын сондуурга турган. Ил-гит бенин оон анда хам-шылдымын саанчалар эскерип турган. Чам-каллысты алооскаш Ош-ку-Саар «Чыраа-Бажи» советхотун Шык-Бажи сүт-бараан фермазынга саанчылап кирген. Ам оон бээр алам чил эр-теки. Бо үенин дугузун-да ол ферманын шы-мырак саанчыларынын бирээзинге санаам келген. Эртен ажал-агий чы-лымда ол инек бургузун-ден ортумаа-биле 1800 литр сүтү саар хулаа-гени алган. Комсомолу саанчы Төрөн чуртуун мурнууга сөзүн ээлеп шылаан.

ЧУРУКТА: комсомол-чу саанчы М. Ошку-Саар. Фото В. Чалайкинни.

СААНЧЫ

Ажал-ишке чүтүлдүг, топтуг-томазын мезу шынарды, эш-өв-рунге ургутуу дулаан, бир-ле чаа чүтүлдү дуура, тылкан чоруду аны-кы кысты сизинг келген кижи эки-рин каар. Ол болза Наа-Хем районун «Совет Тыва» колхозунун мур-накчы саанчысы Саарбай Натпит-тин. Саарбай шолочак чылдарында өрөдилге талазы-биле тергинерини санынга кирбешкан, хей-ниити-ни ажалыга идепкейлиг кирипип турган. Илгитан чүезини ыяаыла эчизинге чедир кылып, өрөдилгеге кызымак уруг 1958 чылда 7 класс-ты чедириникин дооскан, ол-ла чы-лын ленинчи комсомолдун хураа-генин кирип алган.

Шолочакчыларын чайгы дышта-лыгдарынын үезин

Тыва түдүгчүлөрү - түдүгчүлөрү ыяжыны хөйүнчү берээл

Сыстыг-Хемнің ыяш белеткээр участогунун коллективинде калбарган социалисттик чарыштын түннелинде хөй-хөй кижилер түдүгчүлөрүнүн мурнакчылары болуп, планын оналгалары донтаамал амыр кууседи келгенер.

Оларнын ишинден тергининерни тергининер коллектив кезигүүнери орук айтымчылары шолбанары-ыс деп улуг чоргалар-биле адал турарлар.

ЧУРУНТА: (салагай талазында) комплексилг бригаданын кезигүүнери тракторист Я. П. Сараев, чазыкчы Б. К. Ховалыг, чалаачы С. С. Килин, будук аштанчызы И. Н. Шурьгина, түдүг ыяжынын сортакчызы Сарыглар Баян-оол болгаш чалаачы А. Ш. Туровский.

Бо кижилер чаа чылды база ша-

Чоокка чедир-ле аннарын болгаш куштарын ораны болуп ээниргей чыткан Сыстыг-Хем тайгаларында ам хайнышкынныг ажил-иш эгелзэн. Тайга олунган. Күчүлүг тракторларнын, автомашиналарнын, моторлуг хирээлерин тирлээри, уjurган ыяштарын даажы кур ээимнерге чангылаштып турар апарган. Элзэн каш чылдар муринда ийчангыс анчылар кээп одалангаш чоруп турган черлерде Сыстыг-Хем, Ырбан

суурлар тургустунган. Ында школа, магазин, столовая ажилдап турар.

Сыстыг-Хемнің ыяш белеткээр участогу бистик республикада түдүг ыяжы белеткээр талазы-биле бир эң улуг участок болур. Оон моон сонгааргы перспективалары база дыка улуг. Анаа ыяш болбаазыралдыр улуг-бүдүрүлгө тургустунар дие чазыг болбас.

Тайганын ажил-ишчилеринге бо арынны тураскааттыгыс.

Бирги черни ээлээри

Сыстыг-Хемнің ыяш белеткээр участогунун бригадалары комплексилг арга-биле ажилдарынче шилчээ. Ол эки, депшигелдег чартылга дээрин киж бөрүзү биле берген. Бригаданын нити планын күтселеди дөш шупту сагыш салып, бот-боттарына дузалашып ажилдары бисте ам чедип алдыган. «Шуптузу чангыс дөш, чангыс шуптузу дөш» деп лозунну хажык чокка сагыш турар бис. Мурнуку чылдарда мен база маана ажилдап турган мен. Иянча болза кезикчилер ыяшты ужуру-ла турар, чүдүрүтүлөр боттары-ла ажилдап, чалаачылар база-ла кайын барын ыяш сөөртүрүн боттары тразында шилип ап турган чүе. Иянча ажилдарга чок болза кезикчилер четтикпей, ескерлерин ажилын саадыр, чүдүрүтүлөр болган чалаачылар анаа тургулар таварылгалап хөй турган. Кысказы-биле чугааларга, күш-ажылдын организастыг байдалы кошкаш турган. Ам байдал эскерилген. Бир эвес кескен ыяш эвез болза, чүдүрүтүчү-даа, тракторист-даа,

чалаачы-даа ыяш кезип, азы будук аштап кирптер, анаа олурар киж мурнак чок болган. Хүн бүрүзе белеткээр ыяштыл хемчөөлү база дыка көвүдзөн.

Иянчаложок комплексилг арга-биле ажилдарын организастап турарында четпестер ам-даа барыш демделгезе чогуур. Чүл дээрге, комплексилг бригада болганда, оон кезигүүнери шупту-ла бирезе бирезе эки солд шыдаар, хөй ыяш тускай мергежилдерлик болур ужурут. Иянчаарга бисте трактористтик болгаш чалаачынын тускай мергежилдерлик билбес кижилер бар. Республиккада техникалык бүгү-няти өөрделгези чоруп турда, бистик участка чалаачыларнын болгаш трактористерини кургузу организастаары куякчиг.

Тус-тус бригадалар аразында социалисттик чарыш калбарып турар, бистик сорулгавыс болза, бирги кварталда коллективке калбарган чарышка бирги черни ээлээри.

Т. МАЙ-ООЛ,
бригадир.

Ыяш кезикчилеринин Владимир Непотач удурткан комплексилг бригаданын эртен чылдың бүдүрүлгө планын 105 хууга күтсөкшө, 600 кубометр түдүг ыяжын пландан ажыр берген. Ол бригаданын кезигүүнери бо чылын бедиткен чаа хүлээлгелерин алгаш, коммунисттик күш-ажылдын бригаданы деп ат дөш демсежир хүлээнип турарлар.

ЧУРУНТА: бригадир Н. Непотач.

БЕДИК АТТЫ ЧААЛАП АЛЫР БИС

Сес кижиден тургустунган комплексилг бригаданы удуртуп турар мен. Бисте бир тракторист, «Найрал» деп ий хирзаны, ыяш сөөртүр бир автомашинаны бижылган. Эртен чылдын 12 муң кубометр түдүг ыяжын белеткенис. Ол болза бистик коллективтик комплексилг бригадаларында эң дээр көргүзүп болган. Иянчаарга социалисттик чарышка тилекчи болуп уладувус. Чарышка

бирги черни ээлээ бригаданын кезигүүнери алын сымлас дөш моон сонгаар улук күженишкынниг ажилдарын хүлээнип турарлар. Эртен чылдың сөөлү айыла киж бөрүзүне ошаштыр бүдүрүлгени көргүзүлгөсү 150 хуу четки, ай дургузунда 1415 кубометр түдүг ыяжын кезип, сөөртүп белеткенис. Ажилды темпизче амыр үеде оон-даа бедил турар.

БИСКЕ ДУЗАЛАЖЫП КӨРҮҢЕР

Мырнай-ла Саян капшалдарынын баштарыдан сыстып үнгөш, каттыжып келсе-келсе, кайы-даа талзындан калбак ээимнер-биле дуй кажаалаткан, шапкын агымын, кызы хемини Бия-Хемге кирген аксында улуг эвес сууржугаш бар. Ону хөй хемини ады-биле Сыстыг-Хем суур дээр, Коргунчуг ужарын тавартып Бия-Хемни куду ыяш саладып паг-ла өөрөгөн, тайганын дидим кижилери ыла ажилдап, чурттап турар. Ол суурдан 40 километр хире ыракта Ырбан деп черде ыяшчыларын чаа сууру база бар. Олар каттыжып чангыс кезде Совет болуп турар. Сыннар аразында ол ийи сууржугаштарга чораш киж Тожунун бодулуг бойдузун көргөни ол. Шынал-ла мында бойдуз кайгамчык чараш болду ийин: чайын-даа, кыжын-даа кижини сеткилин хандыкшымыл-ла келир.

Эртен чылдын Сыстыг-Хемге күрүнеини анымыр-тывыш ажил-агы-йи организастааны-биле холбаштыр, Тыванын моон сонгааргы экономиктик хөгжүлгезинге ол черлерини уjur-дузасы улам-на улгудып турар. Бирөөзи республиканы болгаш бүгү чуртту ач-өлүк, балык-биле база кат-чымс, мөгү, тоорук-биле хандырар, ескези республиканын наймыскалын түдүг ыяжы-биле хандырар. Сыстыг-Хем — Ырбанын ыяш ажил-агыны алымы барып, Тыва

вага сайыраңгай ыяш үлетпуртуну чери болур.

Иянчаарга мындыг перспективтик болгу дег ол ажил-агылардын амыр байдалын алып болза, оларда шоодуг-ла эки чүе чок. Ол ажил-агыларын каймы-даа 1962 чылдын планын оналгаларын күтсептэн. Илангыя Ырбанын ыяш ажил-агы чери Кызыл хоорайын түдүгчүлөрү 10 муң кубометр түдүг ыяжын чедир бербез, берип келген ыяштарыннын шынар ам-даа кончуг куду. Кайы-даа ажил-агында күш-ажылдын организастыгы четпес, ажилчыларнын ортузуна арагалар, хөй-нятинини корум-чүрүмүн үрээр, хуу өнүзүрек чамдык кижилер ам-даа бар.

Ол болгаш еске-даа четпестерини түнүп турар чылдагыны бүдүрүлгелерин кайзында-даа кижилер-биле ажилдын кошканында, партиялык организастааны-биле хемчегелерини дээштиг эвезинде, парторганизацияларын дайынчы аргалымын куду денелдиге деп санаар херек. Ийи бүдүрүлгө 8-8 коммунистерлик ийи парторганизация бар. Иянчаарга коммунистер бистер бүдүрүлгө мурнакчы ролду ойнап, ажилчы массаны ажил-агыны сорулгаларын чедикшигити шитпирлээринче мобилизастап шыдап болзувуса, байдал моон дээр болур турган дээрин маана амыр-биле

Ыяш белеткеничлеринин коллективинде коммунисттик күш-ажылдын бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дөш демсежир эгелеп турар.

ЧУРУНТА: коммунисттик күш-ажылдын шалыпчылары деп ат дөш шимчээшкынниг киркиччилери: бригадир Н. Доржинка, бригадир Т. Май-оол, тракторист В. Павлов, будук аштанчызы Е. Савельева, тракторист И. Кичеев болгаш чалаачы С. Семишов.

Камныг болуулунар

Чалаачынын күш-ажылы хары-салгалыг, берге болгаш хүндүлүг. Илангыя маана, тайганын калбар-берт оруктарына автомашина-биле аар чүк сөөртүрү чере беаен эвес дээр бидилгелер. Иянчаложок коллектив кезигүүнеринын күш-ажылы бедик көдүрүшкүнү, планын оналгаларын күтсөдир дөш күженишкынни чамдык бергелер турса-даа эки түннелерин берген. Мен бодум хуума чыл планын 170 хууга күтсөттим. Ол болза бүгү коллективтик деминг, кызымаккай күш-ажылынын үрө-түннели-дир. Бистик ажилымыстын байдалын бугаар чангыс-ла бригада кошкаш ажилдар болза бүгү коллективтик бүдүрүлгөч көргүзүлгө кудулар алаар. Иянчаарга бригада бүтүрүпчү, киж бөрүзүчүн күш-ажылы чедикшиктерин бүгү коллективтин эки ажилымынч теречин деп санаар апар.

Коллективте калбарган социалисттик чарышка бо чылын эң бедик көргүзүлгөч чедип алдыр хүлээнип турар мен. Коллективте мурнакчы чалаачылар эвез эвес. Социалисттик чарышка кирип тура чүге план күтсөдөзи дөш демсежир, автомашинамын камныг эдилээр, беаенин болгаш дугуйларын камнагызын чедип алыр деп хүлээлгелерини база алдырны өөрү анык чалаачыларга саладып тур мен. Бистик байдалымыска ол кончуг чугула херек. Орук багай-даа болза автомашинамын камныг эдилээр хөй камналга чедип алдырнын эртен чылын мөөк бодумун ажилымын дуржугазы көргүсөк. Менээ бижылган автомашинамын капитал септелгеге кирер хуусаны үш кат эрткинне эдилеп келдим, оон техниктик байдалы ам-даа дыка эки. Тайганын берт оруктарына дугуйлар чарып, рессорлар сынар чоруктар база уда-дараа таварыш болур. Иянчаложок мен эртен чылдын ийи комплект дугуйларын камнагызын чедип алдым.

Техниканын септелгенин чорудары берге, артык кезектер чедиппес байдалдарда ажилдап турар болганымыста социалисттик чарыштын бир кол негедезин техникамын камныг ажилдарымычте угалдырып аш-өөрүмү кыйгырып тур мен.

С. КИЛИН,
чалаачы.

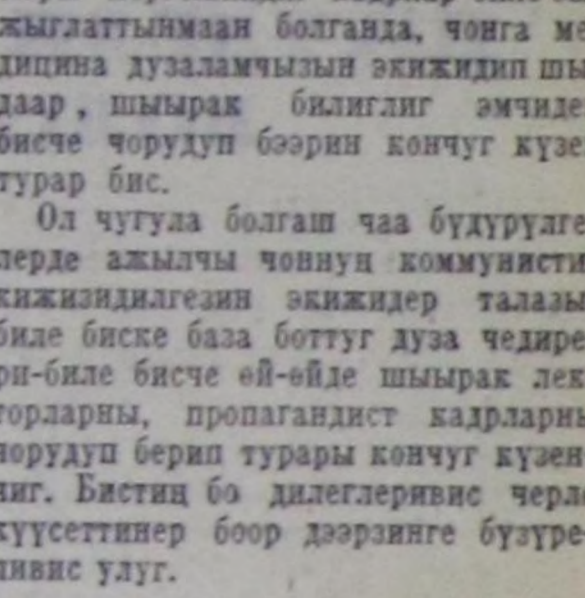
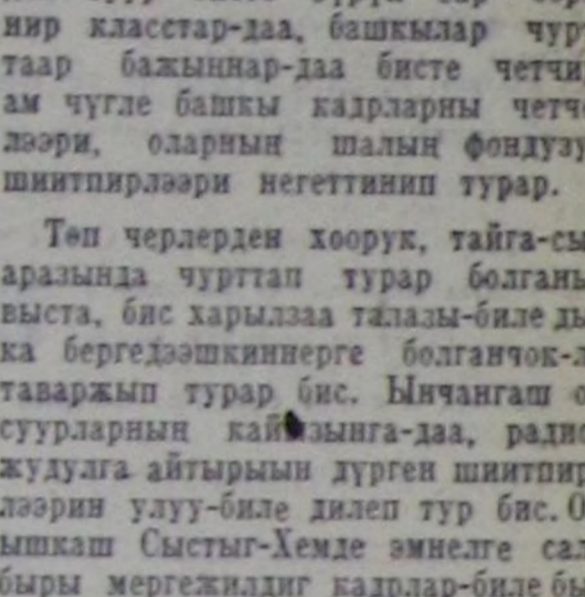
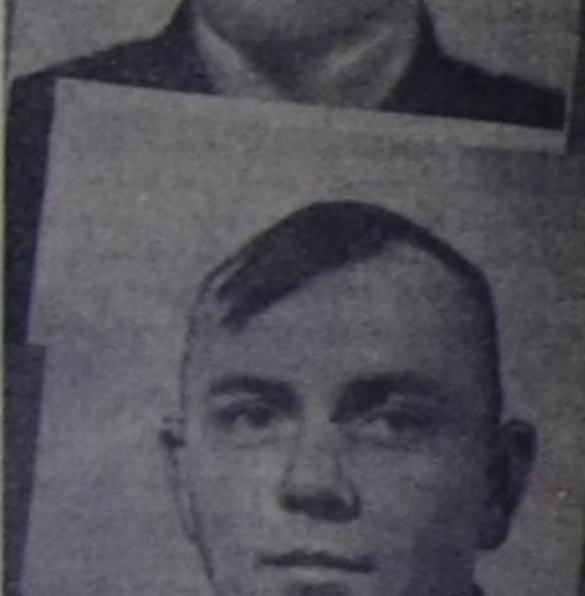
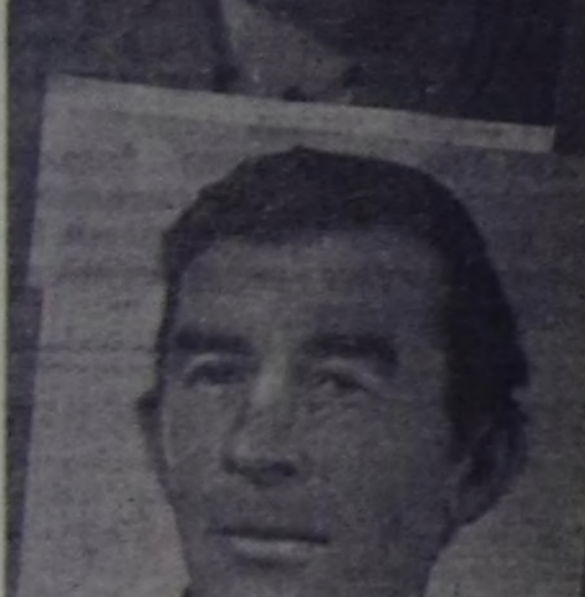
Тракторист И. Кичеев, кезикчилер А. Омутос, С. Алгык болгаш еске-дээр-даа бедиткен хүлээлгелерин алгаш, ыракта ажыр күтсөдир турарлар. Күш-ажылчы бедик көргүзүлгөч чедип алдырныдан аңгыла, кижизидилге ажилдарымычте улуг кичээлгени салып турар бис. Ажилдан оналдар, азы күш-ажылдын сагыла-чүрүмүн үрээр чоруктар бисте ам узуктатынып турар.

Амыр үеде бис коммунисттик күш-ажылдын бригаданы деп ат дөш демсежирини шитпирлээч, зоочун бригадир В. Непотачтын бригаданын социалисттик чарышка кыйгырып бис. Бо чылын ол бедик атты чедип алдым.

Н. ДОРЖИНАК,
бригадир.

Ажилда четпестерин чүге минни шугумчулестерини чогумчалыг эвес болбайнаа, оларын чылдап улуктаар дөш демсежир коммунист бүтүрүзүн идиикти хүлээлгези. Иянчаарга СЭКП ТК-нын ноябрь Пленумунун шитпирлээрини дүшүрүп бистер анымыр тылыш болгаш ыяш ажил-агыларынга удуртулганын моон сонгаар үнденин-биле эки-жидерини практиктик хемчегелерин ажилдап кылгаш, оларын боттук күтсөдөзүнчө эгелеп кирген бис. Ол хемчегелерини практиктик боттанылганын бистин ажил-агыларынмыстын жождуп турар чорун дүргөн узуктаар арганы биске бөери чугаажок.

Сыстыг-Хем, Ырба бүдүрүлгелерини ажил-чорудугазы сегидери, оларда ажилчы чоңун амырдал байдалын экижидери-биле холбашып чамдык чугула айтырларын талазы-биле ролу болгаш республика организастааларыннын мурнуна бистин элзэн каш дилгелеринс бар. Бир чүдүнде, кайы-даа бүдүрүлгөде ажилчы чоңун саны улам-

Н. БИЧИИНЕ,
Сыстыг-Хем көдө Советтин даргазы.

Түңнелдеривис болгаш сорулгаларымыс

Бистик амык Тыва республикамыста капитал түдүг калбак хемчээлди-биле чорутууну турар. Оон-биле холбаштыр түдүг ыяжына хергелдир база чыл бүрүде улам улгудып турары чугаажок. Наймыскалыны Кызыл хоорайын чаа түдүгчүлөрүн түдүг ыяжы-биле хандырар хүлээлге колдуунда-ла Сыстыг-Хемнің ыяш белеткээр участогунга оналгашып турар. Участоктук коллектив ол чугула ажилды эртен чылдын чүгээр аки күтсөткен деп чугаалап болур. Нити продукция бээрини планы 100,6 хууга күтсөткенин, түдүг ыяжын кезип белеткээрини планы 110 хууга, а дем кыдымычче сөөртүрүчү планы 105 хуу күтсөткенин. Бо дээрге биске хамаарыштыр улуг чедикшик болур. Мурнуку чылдарда участоктук бүдүрүлгө планы чедир күтсөткөмөй турган. Иянчаарга партиянын төөгүтүл ХХП съездинини шитпирлээр амырдал боттандыр дөш социалисттик чарышты калбартышынаа, күш-ажылдын бүдүрүлгөчү бедидер сорулга-биле хөй күш үнөр аар ажилдарын механизастап, ыяш белеткениге комплексилг бригадалар-биле ажилдарынын артаын шитгөткөн бис. Ол чорук коллективтик күш-ажылчы чедикшиктерини үнденип болган.

Ыяш белеткенин технологизын бөдүүнү-биле тайылбырларга мындыг: ыяшты кезер, будуну аштаар, ак черге үндүр сөөртүр, чыыр, будуктарын, ыяш баштарын чыгаш өртөдир. Мурнуку чылдарда бо ажилдарга шупту аңгы-аңгы бригадаларын бижылган турган. Иянчаарга ол бригадаларын чамдыктары бүдүрүлгө планын ажыр күтсөдир турар, а бир ескелери чедир күтсөдир шыдавайн баар турган. Азы чамдык таварылгаларда бир бригада кедергей бачым ажилдап, четтикпей турда, еске бир бригаданын кижилери анаа олургулаар-даа турган-на.

Ам ындыг эвес. Комплексилг бригадалар-биле ажилдарга нити планын күтсөдөзи дөш киж бөрүзүнү сонуургалы беаен, механиктерин, автомашиналарын болгаш тракторларын ажилдары экижээр. Ажилга узуктелишкенин мурнакчы узуктатынган, оон уламдыан күш-ажылдын бүдүрүлгөчү беаен, организастаанын экижээр.

Комплексилг бригадаларын аразында социалисттик чарыш амыр үеде улам калбарып турар. Чарыштын бирги черинде Николай Доржинка удурткан бригада чоруп турар. Тутанчи Май-оол болгаш Владимир Непотач олар удурткан комплексилг бригадалар база күш-ажылчы бедик көргүзүлгөч чедип ап турарлар. Ыяшты кезери, будуну аштаары, чүдүрери, сөөртүрү болгаш хем кыдыныга эскеп дүжүргөш чымыр-биле катый бригада кезигүүнери киж бөрүзүне оналгашып элечте 5 кубометр ыяш белеткээр тургаш, херек кырында 7—8 кубометр чедирин турарлар.

Участоктук коллективинде орук айтымчылары мурнакчы кижилер тыптып келгилзөн. Оларга бригадирлер Н. Доржинка, Т. Май-оол, чалаачылар Туровский, Семшов, Килин, кезикчи Сарыглар, тракторист Сараев, будук аштанчызы Савельева болгаш ескелер-даа хамаарып. Коллективтик бүгү кезигүүнери мурнакчылар-биле денгежир дөш улук күженишкынниг ажилдап турарлар. Амыр үеде хүн бүрүде 400 кубометр түдүг ыяжын белеткен турар бис. Эртен чылдын бо үеи-биле денгезерге ол дээрге барык 100 ажык кубометр артык болуп турар. Оон-даа хөйну берип болурунун аргалары бисте бар. Маана хамаарыштыр биске таварыш турар бергедешкенин дугуйында чугаалакшап тур мен. Дыка хөй машина, техниканы ажилдап турар бис. Оларын уда-дараа септээр, үрээр апар болгай. Иянчаарга артык кезектер мырнай чок, кывар-чаар материалдар база чедиппес. Ол ышкаш биче механизация биске база херек, а олар денди эвезш. Едил көрүндөрдан, чангыс-ла Ырбан участогу бестин хүн бүрүде 350—380 кубометр ыяшты берип болду, а хем кыдымында складка чүгдө чангыс лебедка бар, оон бүдүрүлгөчү өң улуг дээр-ле 200 кубометр ыяшты дүжүрүп шыдаар.

Коллективтик кижилери ажилгыр, кезжө, найыраалды, олар ээлчег сапында-ла немедде продукция бээрин оралдажып турарлар. Иянчаарга механиктер чедиппештен амырдал шитпирткеш таварышты турары хоумдалып турар. Бо бергедешкенин үнеринин артаын бар. Чүл дээрге Кызылда, Улуг-Хем ыяш үлетпур ажил-агынын складында лебедкалар барып билер бис, а оларын анаа-ла шыгаш чытпайн биске берип каан болза, планын оналгаларымысты ыракта ажыр күтсөдир ийик бис.

Н. ТРИПАЧИН,

Сыстыг-Хемнің ыяш белеткээр участогунун начальниги.

инге Никита Сергеевич Хрущевтун эң чугула айтымы деп чугаалааны капитал түдүгүн калбартырынга мөөн салымыннын база кырын турарына чоргаларын, улам-на күженишкынниг ажилдарын хүлээнип тур мен.

Механизатор киж бөлганымда техниканын ажилгалында четпестерин дугуйн чугаалакшап тур мен. Сыстыг-Хем дээрге олак баары дыка берге, хоорайлардан, улуг оруктардан ыракта турар чер болгай. Бисте

септелге кылыр артык кезектер тыгылбас.

Улуг-Хем ыяш-үлетпур ажил-агынын удурткучулары Сыстыг-Хем участогунун негедде-хергелдери-не дянчангыр болуп, артык кезектер, кывар-чаар материалдар-биле хандырланын экижидерин күтээр мен. Ол дээрге чүгдө мөөн эвес, а бүгү коллектив кезигүүнерины кууели-дир.

Я. САРАЕВ,
тракторист.

Улам-на хөйну бээр дээш

Бажан хөй түдүг ыяжын сөөртүп, ажил норманын доктаамал ажыр күтсөдир турарга ажилдагыр-даа, сеткил-сагышка-даа өөрүчүг-дүр. СЭКП-нин төөгүтүл ХХП съездинде

Бия-Хемнің үстүкү агымынын эринде белеткээр ыяш складына хүн бүрүде 400 ажык кубометр түдүг ыяжын тайгалан сөөртүп экеп турар. Ында бүгү ажилдар механизастатынган.

жугулуг саалдар кылгаш, Хүт ужарын таварты Кызылче бадырып эгелээр.

ЧУРУНТА: Ыяш складында ажил хүнү эгелээр.

Арында фотолар В. ЛУТКОВУУ.

Н. С. Хрущевтун Дж. Кеннедиге бижиниң дугайында даштыкы парлалгалар

Совет космонавт Индонезияда

АНШ-тың Күрүнө секретарының чугаазы

Хулэп алышкын

Дугуржулга кылырынга чуугула базым

Идегелдер бадыткаттынар

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезиянысыналга чеде бергениниң соода совет космонавт Андриян Николаев Мердектиң ордунуче чорупкан. Национал хеп кеткен индонези кыстары онзагай хевирлиг «хүндүлөл танымалынын» чаны-биле совет аалчы эртеге, олаче чекентери чамып турган, сон ол президент ордунучу чады биле үнүпкен, ону аңа Сукарно манат турган. Президент аңа өөрүшкү-биле байыр чедирген, удаанда оларның аразына хажугу бесед болган. Николаев Совет Замелиниң улустарына, бодунуң аңкүтери космонавтардан изиг байыры Сукарно болгаш бугу индонези улуска дамчыткан. Гагаринниң, Титовтун, Поповичниң кадынын дугайын президент Андриян Николаевтен кичээлгеили-биле айттырган.

—Шуптузу надын болгаш серген, аажок ажылдап, аажок өөренип турар—деп, Николаев харыялаан.

—Силер болза чүгө Совет Замелиниң Мадыры эвес, силер бистич бүгү чер-делегийниң мадыры-дыр силер, индонези улустун мадыры-дыр силер—деп, Сукарно Николаевке чуугалаан.

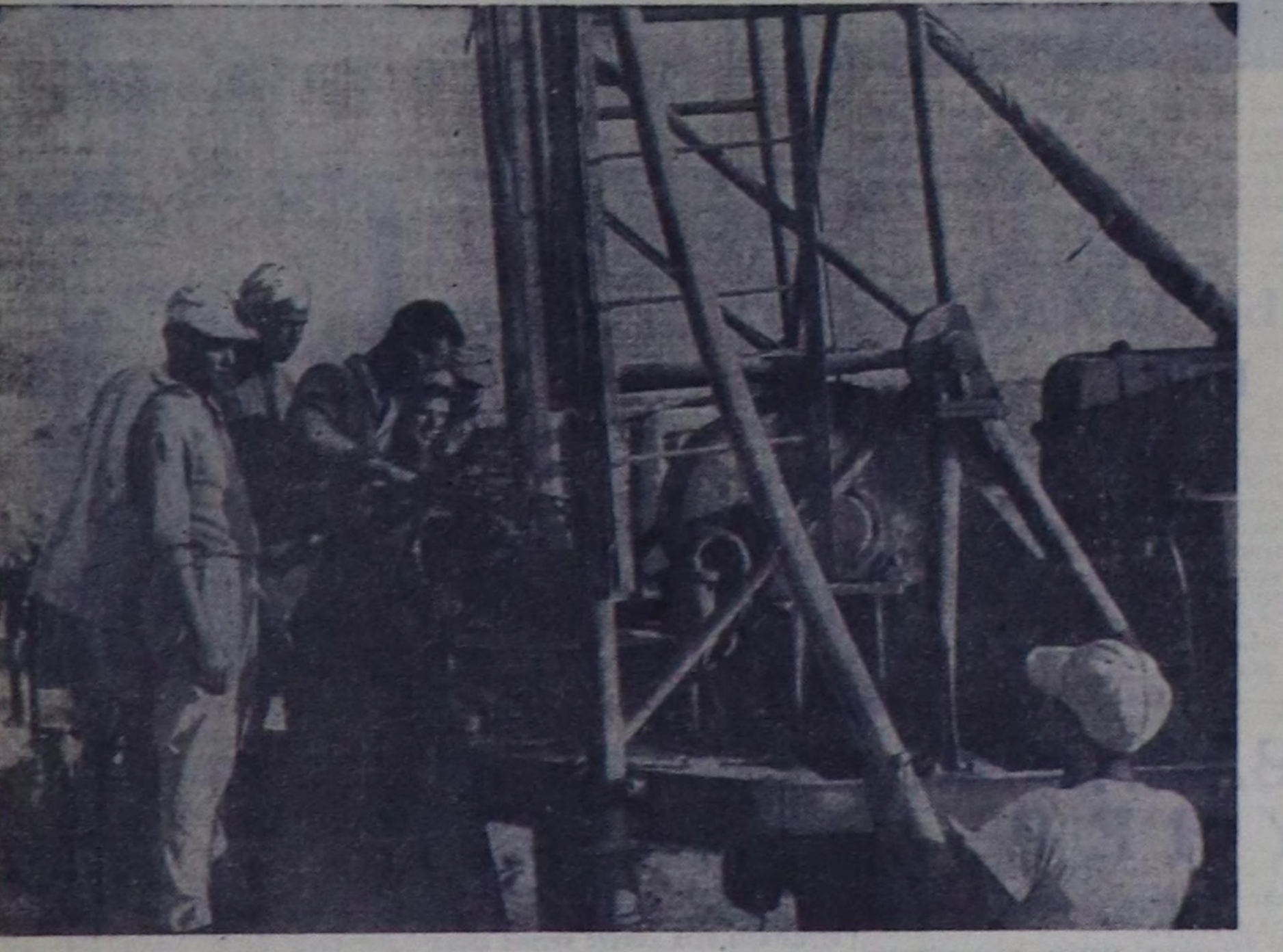
Ол хүнүнүң кежээинде Негара ордунучу совет космонавтыга алдар болдурган хулэп алышкын болган.

Индонезияга ийи хүн

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Совет космонавт Андриян Николаевтиң Индонезияга ийи хүнү Джаккартада Индонезияның национал мадырларының хөвүргө баарындан эгелзэн. Совет космонавт хөвүнүң ханазына чекертер салган.

Оң соода совет космонавт камгала министр генерал Насутинган, Джаккарта хоорайның даргазына болгаш Индонезияның өске-даа элзэн каш дээди албан-думаалдыг кижилеринге барып чорган.

Хүн дүш кире турда Андриян Николаев Джаккартаның телевидение-нин дамчыштыр чүве чуугалаан. Ол бодунуң төвүгүт ужуушкунунуң дугайын чуугалаан.

ЭФИОПИЯ. Чурттуң эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи—нефть ажылдап кылыр заводтар тудар черде шынчылес ажылдарын Кызыл далайда Асба порттуң районунда чорудуп турар. Ол завод чылаа 500 муң тонна асбас нефтиниң ажылдап кылыр күчүгүт болур. Бүдүрүлгелер Совет Эвилелениң дузалачымы-биле тудар. Совет тускай эртемнигериниң ийи бөлүү пор довуракты шынчылээр болгаш тудутиң районунда сугту тывар талазы-биле ажылдарын чорудуп эгелсеп берген.

ЧУРУКТА: совет болгаш эфиопия тускай эртемнигер өрүмнээр тургузулганың чамыла.

ФОТО Н. ОЛЕЯНИКОВТУУ. СЭТА-НЫҢ ФОТОХРОНИКАЗЫ.

ШУУДЕЛИ ЧҮҮ ЖИРЕ БОЛГАНЫЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кариб далай-ка кривизтиң үезинде Каттышкан Штаттар чексеткип күштерин өстүреринге 180 миллион долларын чарыдаан.

Палатаның камгалал хөргелдениң дөвөшкөл талазы-биле белеткел ко-

БУДАПЕШТ. (СЭТА). «Ядролук шенелдерини соксадыр дугайында айтырыгның талазы-биле ийи күрүнө ажылдакчыларын аразына бижиктер солукшан чорук бүтү делегейге аажок улуг өөрүшкүнү болдурган»—деп, мындг улуг эгелени аңа-биле «Непсава» солун Н. С. Хрущевтун болгаш Дж. Кеннедиге бижиктериниң текстилерин үндүргөн.

Идегелдин херели

ПАРИЖ. (СЭТА). Чер-терге ийи-үш инспекцияларын чорударына Н. С. Хрущевтун чөпшөрөшкен чорук идегелди болдуруп турар болушукун-дур, мычанган аңа байыр чедирер ужурут деп, Чаа Зеландияны премьер-министри Холлик Совет чакыткы баштыңың АКШ-тың президентиза Кеннедиге

Орук ажыттыңган

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). СССР-ниң Министрлер Чувуделиниң Даргазы Н. С. Хрущев биле АКШ-тың президентиза Дж. Кеннедиге аразына бижиктер солукшан Данияның парлалгалының болгаш радиозуңуң кичээлгеилин төүдө турду турар.

«Премьер Хрущев биле президент Кеннедиге аразына бижиктер солукшан чорук ийи улуг күрүлелерин аразына харызааларын экижээлиниң дугайын херелдеп турардыр» деп, «Политикен» солунунуң мурунку чүтүгүнде демделген турар.

«Ланд о Фоль» солунун «орук ажыттыңган» деп мурунку чүтүгүнде онзаап демделген турары болза: «Ийи келген айтырыгларын чуугала-жышкыныларын аргазы-биле шийт-пирээр дэп болуучу чанын-сынын чок чүтүгүтүн Совет Эвилелениң практика кырынга база катан бүдүрүл-диз-биле көргүскен. Социализмниң делегейи эгелекти чоруту эзелен турар, тайбың болгаш тайбын кожа-дебөө догунаашкын дээш демисел-де ам кол турштарыны чогуна ол делегей эзелен турар дээрин премьер Хрущев болгаш Совет чакан база катан көргүскен.

Солуннар ук бижиктериниң текстилерин даштыкыда хайгааракчыларын тайбырлары-биле кады парлагылаан. Совет чакыткы баштыңың эгелекти чорутуунуң түнелдиге ядролук шенелдерини чорударына идегелдер болгаш өскөн дээриниң дугайын албан хууунун ме-дегелдери болгаш парлаганын тайбырларды херетилеп турар деп, «Непсавада» солун бижээ.

Сырый каттышкан

КАИР. (СЭТА). МЕН агентиледии корреспондентилеи берген болуучу харызына Немениң орадакы президентиза Бейданиниң меделзени болза, бир эвес Немениң кызылгар районларында хелевешкендер-биле шюолуг эвес үскүлөшкөннөр-биле санавас болза, чуртта байдал бүрүн чөгүмүздү болуп турар. Немеге уаур империалисттер агрессия соксагыже чедир БАР-ның шеригери Немеге турар апар. Имен Республиканың чоңу — араб нациянын чарымын кезээ болур. Немениң революстуг чааа болгаш улауу араб чалгыс эпке бурауп турар дээрин ол меделзени.

РАСКЫНЫҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентиза В. Вандеченкоңуң дамчыткы турары болза:

«Нейшл бродкастинг компани» деп телевидение компаниязының шугунарны-биле дамчыткан болуучу харызына АКШ-тың күрүне секретары Дин Раскының меделзени: «Чер-терге инспекцияның принципиза дугайында Н. С. Хрущевтун чөпшөрөшкен турары эвези дээр-ле шынчылес чуугалажышкынарга орукту ажыткан». Ядролук чексеткип шенелдериниң хөвүрү талазы-биле чуугалажышкынарга бистер бурунгаар тодаргай базыны кылып

«НATO-нуң хой талаалыг ядролук күштерин тургузар, «инити риноск» Англияны кийер айтыргыларын талазы-биле, а ол ышкыш «Поларис» деп ракета-биле чексеткэн суг ишти-биле чорурр хемелери Францияга саядар деп АКШ-тың саналы биле добуштар Каттышкан Штаттар биле Францияны аразында чөрдүлздерин, барын Раск билгенге. Бичаллажон ол чөрдүлздерин дуру-кээ эртийип каарын ордалашшы-шаан, оң меделзени болза, ол чөрдүлздер «айымалдыг үеде сот-бодунга камаарышкын NATO-нуң кижигинериниң кол хулээселеринге» багай чүве болдурбас.

Революстуг Кубага уаур итүгүлздерини кылырында Раск боза-ла ойтаалаан. Кариб районга тайбың дугайында айтырып Кубаның «эажы-чанында» хамаарып турар чүве деп ол чүмүрдөө. Бир эвес Куба агрессияга база болбай барза, «кариб районга агрессияны президент эгелес болгаш эгелээр арганы бер-бес» деп АКШ-тың президентизаның меделзениниң дугайын сагындарган, Раскының мугаалааны болза, бо дээр-ге Кубага уаур өске-даа хемчелерден база ойтаалаан дэни черде ол эвез-тир дээн.

ГРИППТИ ЭМНЭЭРИ

Соолуг үеде чедир-ле грипптиң чүгө тыткып келгилээр чамдык тазарылгында оң эртерини канчан чингелериниң аргаларын херелген турган, а ол болза ук аялдан шутт экириңиң дуула-лаас турган. Ол аарыгын өскүдү дүкүчүлү тыпканының соолуге, оң тыпканын чылааганга уаур эмнээриниң чаа аргалары тыпканын Грипптиң өскүдүкүл-леринге уаур тускай чыттар тоон-и-биле ук аарыгын эмнээриниң методу ажылдап кылдырган.

Ук чыттар эм болза дриг амтынын болгаш кижиниң ор-тизминде грипптиң өскүдүкүл-лери хара чок болдуруттар. Ону аарыг чаа-ла эгелен турда, даш-тык тыныш органырыңче кийр тындырылгас көчүгү дуулаар. Ол-ла эми сикыртыкындаан ил-чаар херелгелери каш катан кушт-тур дээрин бадыткаттырган. Бичангаш ук эм болза чүгө кижиге

Чем чык, амданың болгаш хоолулу болур.

ДЕМИСЕЛЧИЛЕРГЕ ТУРАСКААЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). 100 чыдын мурунда, 1863 чыдын январь 22-ден 23-че дүнесинде национал-хосталгалыг туралы халышкын Польшага кытылгын үнген болган 16 айдар-да тургучулар. Ол тура халышкын Польша, орус, украин, белорус болгаш өске-даа улустарын ийити дайын ы— ханын өзүга уаур көдүрүп үнген турган. Ук тура халышкын Польшага хааның өзүнуң тургускан шерит-полицейи өзү-чү-рүмүңга уаур, польша улустун хосталганы дээш өскүсү үнген. 1863 чыдын тура халышкын-нын чорудатканында польша болгаш орус улустарың эвилели быжыкан. Польшаның болгаш Россияның дээр өолдарынын кады төккөн ха-ны-биле ол эвилел канаттыңган.

1863 чыдын январь тура халышкынның 100 чы болган оюн чуртта калбаа-биле демделген турар. Польшаның төвүгүнде ол кайта-чык болушкунуң 100 чы оюнга, польша улустун хосталганы дээш демиселчилерге тураскаалды кез-жөөлери эртин турар. Январь тура халышкынның сөөлү уауртуктуз Ромуальду Траугутта тургускан тураскаалды байырладыг ажы-дышкыны Варшава болган. Турас-каалды ажыдышкыны Варшава-нын хой-инитин, Польшаның Ромуальду Траугутт аттыг механика-стан дивизионының төлөөкчилери кырышкан. Польша шеригериниң Варшава музейинге 1863 чыдын январь тура халышкынның төвү-гүн чырыткан тускай делгелелер-ни ажыткан.

Сырый каттышкан

КАИР. (СЭТА). МЕН агентиледии корреспондентилеи берген болуучу харызына Немениң орадакы президентиза Бейданиниң меделзени болза, бир эвес Немениң кызылгар районларында хелевешкендер-биле шюолуг эвес үскүлөшкөннөр-биле санавас болза, чуртта байдал бүрүн чөгүмүздү болуп турар. Немеге уаур империалисттер агрессия соксагыже чедир БАР-ның шеригери Немеге турар апар. Имен Республиканың чоңу — араб нациянын чарымын кезээ болур. Немениң революстуг чааа болгаш улауу араб чалгыс эпке бурауп турар дээрин ол меделзени.

РАСКЫНЫҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентиза В. Вандеченкоңуң дамчыткы турары болза:

«Нейшл бродкастинг компани» деп телевидение компаниязының шугунарны-биле дамчыткан болуучу харызына АКШ-тың күрүне секретары Дин Раскының меделзени: «Чер-терге инспекцияның принципиза дугайында Н. С. Хрущевтун чөпшөрөшкен турары эвези дээр-ле шынчылес чуугалажышкынарга орукту ажыткан». Ядролук чексеткип шенелдериниң хөвүрү талазы-биле чуугалажышкынарга бистер бурунгаар тодаргай базыны кылып

«НATO-нуң хой талаалыг ядролук күштерин тургузар, «инити риноск» Англияны кийер айтыргыларын талазы-биле, а ол ышкыш «Поларис» деп ракета-биле чексеткэн суг ишти-биле чорурр хемелери Францияга саядар деп АКШ-тың саналы биле добуштар Каттышкан Штаттар биле Францияны аразында чөрдүлздерин, барын Раск билгенге. Бичаллажон ол чөрдүлздерин дуру-кээ эртийип каарын ордалашшы-шаан, оң меделзени болза, ол чөрдүлздер «айымалдыг үеде сот-бодунга камаарышкын NATO-нуң кижигинериниң кол хулээселеринге» багай чүве болдурбас.

Революстуг Кубага уаур итүгүлздерини кылырында Раск боза-ла ойтаалаан. Кариб районга тайбың дугайында айтырып Кубаның «эажы-чанында» хамаарып турар чүве деп ол чүмүрдөө. Бир эвес Куба агрессияга база болбай барза, «кариб районга агрессияны президент эгелес болгаш эгелээр арганы бер-бес» деп АКШ-тың президентизаның меделзениниң дугайын сагындарган, Раскының мугаалааны болза, бо дээр-ге Кубага уаур өске-даа хемчелерден база ойтаалаан дэни черде ол эвез-тир дээн.

ГРИППТИ ЭМНЭЭРИ

Соолуг үеде чедир-ле грипптиң чүгө тыткып келгилээр чамдык тазарылгында оң эртерини канчан чингелериниң аргаларын херелген турган, а ол болза ук аялдан шутт экириңиң дуула-лаас турган. Ол аарыгын өскүдү дүкүчүлү тыпканының соолуге, оң тыпканын чылааганга уаур эмнээриниң чаа аргалары тыпканын Грипптиң өскүдүкүл-леринге уаур тускай чыттар тоон-и-биле ук аарыгын эмнээриниң методу ажылдап кылдырган.

Ук чыттар эм болза дриг амтынын болгаш кижиниң ор-тизминде грипптиң өскүдүкүл-лери хара чок болдуруттар. Ону аарыг чаа-ла эгелен турда, даш-тык тыныш органырыңче кийр тындырылгас көчүгү дуулаар. Ол-ла эми сикыртыкындаан ил-чаар херелгелери каш катан кушт-тур дээрин бадыткаттырган. Бичангаш ук эм болза чүгө кижиге

Чем чык, амданың болгаш хоолулу болур.

„Чалбыштыг чылдарның тоожузу“ КИНО

Совет кино уран чүтүлүң шы-гарангай ажылдакчысы чоран Александр Довженкоңуң тоожу-зун

«Чалбыштыг чылдарның тоожузу» деп кино бистич рес-публикада түп эгелзэн. Бо кино-нуң анык режиссер Юлиа Соли-нева тургускан. Дайын болгаш тайбың дугайында нарын болгаш, совет кижилериниң мадыры чорун болгаш чанын-сынын чогуң, бүтү кижиге төрелетениң акымын кезик дээш фашисттер машинаны буза шапкан бистич улустуң өзүн чок мадырың чор-уун «Тоожула» чуугалап турар. Ала-чурттуң Уаур дайын доо-зулган. Берлиниң куудумчулары-биле тылекчи совет шериглерини кезектери эртин турар. Амгы Ба-рыны болгаш Чөөн Берлиниң кы-зыгаары Бранденбург хаалагын-чык чамыла автоматын холда турган анык дайынчы Иван Ор-дунуң дайынның бузуналарын-че, өрттөгөн, эргеттирген ба-жыңдарже көрүп дэши баргала-да дөрт чык дургузунда дайла-дажып келген солдат Иван Ор-дун эртен оору сактып келген.

Дөртен бир чылдың күзү. Днепр хеминг эри. Хоорай-суур-ларым, сиоптап каан тараамым, бажың-балгатың өрттөгөн ыжы, уаур кууларга, шыгалдага тавар-ышкан муң-мүң кижилериниң ка-рааның чамы-биле холугу, дүң-дүң салгынының айымда чадгыс-уже шуужуп турган. Ала-иелер эртин төлдери-биле, ашактары ойнап калдыры-биле, ашактары ойнап өстүрүп каан чадгыс дүң-милдери-биле байырлашкан. Бичак-шыл-биле, иделген биле чарым турган.

Дайынның эгелзеси Иван Ор-дунуң болуучу кезээ-биле чөвү чүк-ке аткаарлап бар чораш, төрөө-чө чөвүлгө довурап аржымалды бооп алган болгаш дедир эеп кээп, ханың дайынның бичамча-зында эртин чөвүлгө тостап алы-рын даңгырагалаан. Шак ол-ла алыш ишти довураа, төрөөн че-ри дээш Орлоук шериг суаунуң иялынга оонашкан. Төрөөн чөвү дайынга талтамып алгаш, оларга уаур демиселериниң орунуга хар-ны дайынга дуулаар болзаан ийи өскерикчилерин боолал каап-каны дээш ону шилер деп бар-ган. Мында-ла бол шынныг хер-ек тилеп, Ала-чурттуң ак-сет-киладг солдаан Иван Орлоук ага-рып үнер.

Дайынның эгелзеси Иван Ор-дунуң болуучу кезээ-биле чөвү чүк-ке аткаарлап бар чораш, төрөө-чө чөвүлгө довурап аржымалды бооп алган болгаш дедир эеп кээп, ханың дайынның бичамча-зында эртин чөвүлгө тостап алы-рын даңгырагалаан. Шак ол-ла алыш ишти довураа, төрөөн че-ри дээш Орлоук шериг суаунуң иялынга оонашкан. Төрөөн чөвү дайынга талтамып алгаш, оларга уаур демиселериниң орунуга хар-ны дайынга дуулаар болзаан ийи өскерикчилерин боолал каап-каны дээш ону шилер деп бар-ган. Мында-ла бол шынныг хер-ек тилеп, Ала-чурттуң ак-сет-киладг солдаан Иван Орлоук ага-рып үнер.

„Улуг-Хем“ орус дылда

Тыва АССР-ниң чогаалчылар эн-делениң баштаар чериниң органы «Улуг-Хем» альманахы орус дыла кырында эзелген 6-гы номери рес-публиканың ном салдыгында кир-ген.

Чогаалчы С. Токаның «Араттыг созу» деп чогаалының III-ку ноюнда «Терялге колхоз» деп үнүлдүк деп альманахта парлаттыңан чо-килар эгелзээр. Ол ноюну А. Темир очулдурган. «Тазы» сокулота сура-гында С. Токаның «Күш-ажылдыг Маалыры» деп документлиг тоожу-зун (А. Даржаа, М. Соболев очу-лдурган) мыза парлаан. Саган-оолдун «Шын шинтири» (А. Дар-жаа, В. Ермолаев очулдурган), С. Пюрбюңүн «Төрүттүңген хүнү» (М. Эвентов очулдурган), Б. Он-дарың «Кыштагда» (М. Скуратов, А. Темир очулдурган), ол-ла ав-торунуң «Чылаан шаптып болуур» (П. Босенко очулдурган), С. Сюрю-оолдун «Мээң ак хавактыг хоом кайлаа?» (И. Изинева-Халаден очулдурган), И. Пахомовтун «Өг-бү-лө», И. Ермолаевтиң «Чүдүмүнүң эеп келгени» деп тоожузунаа үнүлдүк ол ышкыш С. Пюрбюңүн «Кожалар» деп чадгыс көмөстө шынш, очулазы авторуу.

Шулуң чогаалында М. Кенин-Лопсантың «Сөөлүг көш» деп шу-дуглели, С. Пюрбюңүн «Чечек» деп шулугуладан үнүлдүк база С. Са-рың-оолдун, Б. Ховемейниң, В. Эрен-чиңиң, С. Пюрбюңүн, Л. Чалам-бың, Ю. Кюңгөштин, О. Сувакит-тин, К. Кудажымын, А. Даржааның, М. Фуркатын, С. Козлованың, А. Воконутун, А. Емельяновтун, П. Босенкоңун, Ю. Некрасовтун шулуктери парлаттыган.

Тыва авторларның шулуктери, шулугуладары М. Светлов, О. Дмит-риев, Е. Храмов, Е. Старишина, С. Козлова, А. Емельянов, И. Соко-лова олар очулдурганнар.

Калбак-дегем Днепр хеминг

эринде көдө суур—Орлоуктун төрөөн сууру ол. Даштан кылган ийи кыт школа. Школяның ам-дыралы биези хевээр, класстарда кичээлдер уламчылаашаан. Бир-жым, чыркы школяның коридор-луга эжелекчилерин дагалап шимээрлел, өөреникчилерин чы-гып калганы талың амырлар-мен, амштыг өөрлөргөни үрел-кен. Фашист комиссарга баш-таткан баштык солдаттар шко-ляның класстарын эртин, ажык бу-рузунге-ле талымын тургузуп чо-рааш, иң соңунда Ульяна Рас-кының башкылап турган клас-зынга кирип келер. Чөпшөрлө чокка фашистерниң классе чаа бул-гал келгени-даа тоовий, анык башкы тоөгү кичээли уламчылап турар. Эрте-бүгүн Рустуң аалдары кызы Святос-лавтың дайыннарга уаур маа-дырыг похадтарың дугайында Святослав дайыннарга халааш-кын кылырда баштай «Силерге баарым-на» деп салгынырып каар турганын Ульяна чуугалап турар. Ол кичээлге ол теманы өөр-лүңүргө-ле талымын тургузуп чо-рааш, иң соңунда Ульяна Рас-кының башкылап турган клас-зынга кирип келер. Чөпшөрлө чокка фашистерниң классе чаа бул-гал келгени-даа тоовий, анык башкы тоөгү кичээли уламчылап турар. Эрте-бүгүн Рустуң аалдары кызы Святос-лавтың дайыннарга уаур маа-дырыг похадтарың дугайында Святослав дайыннарга халааш-кын кылырда баштай «Силерге баарым-на» деп салгынырып каар турганын Ульяна чуугалап турар. Ол кичээлге ол теманы өөр-лүңүргө-ле талымын тургузуп чо-рааш, иң соңунда Ульяна Рас-кының башкылап турган клас-зынга кирип келер. Чөпшөрлө чокка фашистерниң классе чаа бул-гал келгени-даа тоовий, анык башкы тоөгү кичээли уламчылап турар. Эрте-бүгүн Рустуң аалдары кызы Святос-лавтың дайыннарга уаур маа-дырыг похадтарың дугайында Святослав дайыннарга халааш-кын кылырда баштай «Силерге баарым-на» деп салгынырып каар турганын Ульяна чуугалап турар. Ол кичээлге ол теманы өөр-лүңүргө-ле талымын тургузуп чо-рааш, иң соңунда Ульяна Рас-кының башкылап турган клас-зынга кирип келер. Чөпшөрлө чокка фашистерниң классе чаа бул-гал келгени-даа тоовий, анык башкы тоөгү кичээли уламчылап турар. Эрте-бүгүн Рустуң аалдары кызы Святос-лавтың дайыннарга уаур маа-дырыг похадтарың дугайында Святослав дайыннарга халааш-кын кылырда баштай «Силерге баарым-на» деп салгынырып каар турганын Ульяна чуугалап турар. Ол кичээлге ол теманы өөр-лүңүргө-ле талымын тургузуп чо-рааш, иң соңунда Ульяна Рас-кының башкылап турган клас-зынга кирип келер. Чөпшөрлө чокка фашистерниң классе чаа бул-гал келгени-даа тоовий, анык башкы тоөгү кичээли уламчылап турар. Эрте-бүгүн Рустуң аалдары кызы Святос-лавтың дайыннарга уаур маа-дырыг похадтарың дугайында Святослав дайыннарга халааш-кын кылырда баштай «Силерге баарым-на» деп салгынырып каар турганын Ульяна чуугалап турар. Ол кичээлге ол теманы өөр-лүңүргө-ле талымын тургузуп чо-рааш, иң соңунда Ульяна Рас-кының башкылап турган клас-зынга кирип келер. Чөпшөрлө чокка фашистерниң классе чаа бул-гал келгени-даа тоовий, анык башкы тоөгү кичээли уламчылап турар. Эрте-бүгүн Рустуң аалдары кызы Святос-лавтың дайыннарга уаур маа-дырыг похадтарың дугайында Святослав дайыннарга халааш-кын кылырда баштай «Силерге баарым-на» деп салгынырып каар турганын Ульяна чуугалап турар. Ол кичээлге ол теманы өөр-лүңүргө-ле талымын тургузуп чо-рааш, иң соңунда Ульяна Рас-кының башкылап турган клас-зынга кирип келер. Чөпшөрлө чокка фашистерниң классе чаа бул-гал келгени-даа тоовий, анык башкы тоөгү кичээли уламчылап турар. Эрте-бүгүн Рустуң аалдары кызы Святос-лавтың дайыннарга уаур маа-дырыг похадтарың дугайында Святослав дайыннарга халааш-кын кылырда баштай «Силерге баарым-на» деп салгынырып каар турганын Ульяна чуугалап турар. Ол кичээлге ол теманы өөр-лүңүргө-ле талымын тургузуп чо-рааш, иң соңунда Ульяна Рас-кының башкылап турган клас-зынга кирип келер. Чөпшөрлө чокка фашистерниң классе чаа бул-гал келгени-даа тоовий, анык башкы тоөгү кичээли уламчылап турар. Эрте-бүгүн Рустуң аалдары кызы Святос-лавтың дайыннарга уаур маа-дырыг похадтарың дугайында Святослав дайыннарга халааш-кын кылырда баштай «Силерге баарым-на» деп салгынырып каар турганын Ульяна чуугалап турар. Ол кичээлге ол теманы өөр-лүңүргө-ле талымын тургузуп чо-рааш, иң соңунда Ульяна Рас-кының башкылап турган клас-зынга кирип келер. Чөпшөрлө чокка фашистерниң классе чаа бул-гал келгени-даа тоовий, анык башкы тоөгү кичээли уламчылап турар. Эрте-бүгүн Рустуң аалдары кызы Святос-лавтың дайыннарга уаур маа-дырыг похадтарың дугайында Святослав дайыннарга халааш-кын кылырда баштай «Силерге баарым-на» деп салгынырып каар турганын Ульяна чуугалап турар. Ол кичээлге ол теманы өөр-лүңүргө-ле талымын тургузуп чо-рааш, иң соңунда Ульяна Рас-кының башкылап турган клас-зынга кирип келер. Чөпшөрлө чокка фашистерниң классе чаа бул-гал келгени-даа тоовий, анык башкы тоөгү кичээли уламчылап турар. Эрте-бүгүн Рустуң аалдары кызы Святос